

Жук І.Л., канд. екон. наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу соціально-економічної безпеки, Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України, бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна, email: zhukinna78@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0840-8751>

МУЛЬТИСУБ'ЄКТНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ¹

Стаття присвячена проблемі обґрунтування пріоритетів державної політики щодо розвитку мультисуб'єктного управління в системі соціального захисту населення. Авторка поставила за мету дослідження сутності та сучасних тенденцій розвитку мультисуб'єктного управління, його ролі у реформуванні системи соціального захисту населення, визначення пріоритетних напрямів активізації участі суб'єктів громадянського суспільства в реформуванні й функціонуванні системи соціального захисту в Україні. У статті використані такі методи дослідження, як діалектичного та абстрактно-логічного аналізу, індукції й дедукції, аналогії та порівнянь, системного і комплексного аналізу. Показано, що системи соціального захисту є критично важливим інструментом сучасної демократичної держави для виходу з бідності та зменшення нерівності доходів, допомагають стабілізувати економіку під час криз, підтримують споживання, сприяють соціальній справедливості, рівній участі, зміцнюють соціальну згуртованість у суспільстві та є важливими для розвитку здатності країни реагувати на стихійні лиха й інші потрясіння. Концепція мультисуб'єктного управління розглядається як така, що передбачає узгодження державного управління, ринкового саморегулювання та врахування інтересів суспільства завдяки участі таких недержавних акторів, як соціальні партнери та громадянське суспільство, у процесі прийняття рішень на всіх рівнях управління. Інструментом пошуку спільних рішень і формування відповідального мультисуб'єктного управління автор вважає публічний (громадський) діалог для обговорення питань і прийняття рішень, що становлять спільний інтерес. Зазначається, що в Україні законодавчо унормовані та діють механізми соціального діалогу, що може розглядатись як частина публічного (громадського) діалогу, і саме з огляду на це визначені пріоритетні напрями активізації участі суб'єктів громадянського суспільства у формуванні та реалізації політики соціального захисту в Україні, основними з яких є розвиток мультисуб'єктного управління, залучення до сфери соціального діалогу більш широкого кола учасників, поширення використання у публічному (громадському) діалозі таких форм соціального діалогу, як обмін інформацією, консультації та узгоджувальні процедури.

Ключові слова: мультисуб'єктне управління, соціальний захист, суб'єкти громадянського суспільства, соціальний діалог, соціальні партнери, публічний (громадський) діалог.

Zhuk I.L., Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Socio-Economic Security, Mykhailo Ptoukha Institute of Demography and Quality of Life Research,

¹ Статтю підготовлено в межах виконання науково-дослідної роботи “Модель соціального захисту населення на підґрунті мультисуб'єктного управління” (номер державної реєстрації 0124U004849), фінансованої НАН України.

NAS of Ukraine, 60, Tarasa Shevchenko Blvd., Kyiv, 01032, Ukraine, email: zhukinna78@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0840-8751>

MULTI-SUBJECT MANAGEMENT IN THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM OF THE POPULATION

The article is devoted to the problem of substantiating the priorities of state policy regarding the development of multi-subject management in the social protection system. The author aims to study the essence and current trends in the development of multi-subject management, its role in reforming the social protection system, and to identify priority areas for increasing the participation of civil society actors in reforming and functioning of the social protection system in Ukraine. The article uses such research methods as dialectical and abstract-logical analysis, induction and deduction, analogy and comparison, systemic and complex analysis. It is demonstrated that social protection systems are a critically important tool for a modern democratic state to overcome poverty and reduce income inequality, help stabilise the economy during crises, support consumption, promote social justice, equal participation, strengthen social cohesion in society. They are also important for developing the country's ability to respond to natural disasters and other shocks. The concept of multi-subject governance is regarded as one that involves coordinating of state governance, market self-regulation and taking into account the interests of society through the participation of non-state actors, such as social partners and civil society, in the decision-making processes at all levels of governance. The author considers public (civic) dialogue to be a tool for finding joint solutions and forming responsible multi-subject governance for discussing issues and making decisions that are of common interest. It is noted that in Ukraine, mechanisms for social dialogue are legally regulated and operate, which can be considered as part of public (civil) dialogue, and it is with this in mind that priority areas for increasing the participation of civil society actors in the formation and implementation of social protection policy in Ukraine have been identified, the main of which are the development of multi-subject governance, the involvement of a wider range of participants in the sphere of social dialogue, the expansion of the use of such forms of social dialogue in public (civil) dialogue as information exchange, consultations and coordination procedures.

Keywords: multi-subject governance, social protection, civil society actors, social dialogue, social partners, public (civil) dialogue.

Функціонування української держави у надзвичайних умовах воєнного стану, значних економічних, демографічних і соціальних втрат, перспективи повоєнної розбудови та європейської інтеграції України в умовах обмежених ресурсів актуалізують проблематику розвитку мультисуб'єктного управління як необхідної та важливої складової реформування системи соціального захисту населення та перспективи європейської інтеграції.

Сучасні проблеми формування та функціонування систем соціального захисту населення є предметом досліджень Г. Еспінг-Андерсена [1], Ш. Разаві [2], Н. Паув і К. Бендер [3] та інших. Розвитку мультисуб'єктного управління присвячені роботи Р. Дала й Е. Тафте [4]. Багаторівневе управління вивчають зокрема К. Бродхерст і Н. Грей [5], А. Жироді та С. Недзвецькі [6]. Хоча обсяг наукових публікацій, присвячених мультисуб'єктному та багаторівневому управлінню, досить значний, проблематика його розвитку в системі соціального захисту населення та участі в цьому процесі недержавних суб'єктів залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є дослідження сутності та сучасних тенденцій розвитку мультисуб'єктного управління, його ролі у функціонуванні системи соціального захисту населення, визначення пріоритетних напрямів активізації участі суб'єктів громадянського суспільства в реформуванні й функціонуванні системи соціального захисту в Україні. Під час дослідження було використано методи діалектичного та абстрактно-логічного аналізу, індукції й дедукції, аналогії та порівнянь, системного і комплексного аналізу.

За даними Е. Лібанової, демографічні шоки, пов'язані з воєнним конфліктом, міграцією та руйнуванням соціальної інфраструктури, створюють критичні загрози для стабільності системи соціального захисту. Для забезпечення соціальної стійкості та людського розвитку в умовах постконфліктного існування необхідним є мультисуб'єктний підхід, де громадянське суспільство, місцеві громади та недержавні організації виступають активними партнерами держави у реалізації соціальних програм [7].

Соціальний захист населення аналізується нами як система правових, соціально-економічних і організаційних заходів, що гарантуються та реалізуються державою для забезпечення гідного життя, матеріального забезпечення й підтримки громадян у разі настання соціальних ризиків, таких як хвороба, старість, інвалідність, безробіття, втрата годувальника. Соціальний захист охоплює соціальне забезпечення, а також інші заходи зі створення умов для стабільного життя, соціальної безпеки та захищеності, запобігання негативним соціальним наслідкам і забезпечення соціальної справедливості.

Основними видами соціального забезпечення є пенсійне забезпечення; надання різних видів допомоги (у разі безробіття, малозабезпеченим сім'ям тощо), пільг і компенсацій; соціальне обслуговування (догляд за хворими, людьми похилого віку тощо) і натуральне забезпечення (надання товарів, послуг).

Соціальний захист є однією з головних функцій сучасної демократичної держави та реалізується через законодавчі акти, державні програми та бюджетні видатки. Він передбачає надання фінансової допомоги тим, хто не має достатніх доходів для самозабезпечення через незалежні від них обставини (наприклад, безробіття або втрату працездатності). Система соціального захисту спрямована на поліпшення становища соціально вразливих груп населення, сімей та осіб, які опинились у складних життєвих обставинах. Метою соціального захисту маніфестується забезпечення умов для гідного життя, включно із засобами для існування, що надаються як за рахунок особистого трудового внеску, так і за рахунок держави для тих осіб, які потребують підтримки.

Грошові виплати в системах соціального захисту забезпечують прямий дохід (пенсії, допомогу по безробіттю або сімейні допомоги), а виплати в натуральній формі – товари або послуги (охорону здоров'я, догляд за дітьми або інші соціальні послуги). Фінансування в системах соціального захисту здійснюється завдяки внескам соціального страхування (із заробітної плати), а соціальна допомога фінансується за рахунок загального оподаткування та часто спрямована на бідних і вразливі верстви населення. Системи соціального захисту є критично важливим інструментом для виведення людей з бідності та зменшення нерівності доходів, допомагаючи стабілізувати економіку під час криз, підтримуючи споживання, сприяючи

соціальної справедливості, рівній участі, зміцнюючи соціальну згуртованість у суспільстві та будучи важливими для розвитку здатності країни реагувати на стихійні лиха й інші потрясіння.

Головними функціями систем соціального захисту дослідники вважають:

– профілактичну – захищає людей від бідності через події життєвого циклу, такі як безробіття, хвороба або інвалідність;

– захисну – забезпечує захист від різних соціальних ризиків, таких як стихійні лиха або економічні спади;

– промоційну – спрямована на сприяння добробуту та соціальній інтеграції шляхом покращення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта;

– трансформаційну – сприяє соціальній справедливості, економічному зростанню та гендерній рівності шляхом створення більш справедливих суспільств.

Соціальний захист включає обов'язкове страхування, соціальну допомогу та недержавне забезпечення. У країнах ЄС наявні такі основні моделі соціального захисту населення (ліберальна, континентально-європейська та скандинавська), що відрізняються рівнем і принципами втручання держави у соціальну сферу та визначають роль держави, ринку й громадян у забезпеченні соціальної безпеки (табл. 1). У чистому вигляді жодна з моделей соціального захисту не зустрічається: у більшості країн має місце поєднання континентальної та англосаксонської моделей, при цьому соціальне страхування певною мірою присутнє в усіх моделях [8, с. 148].

В Україні конституційно закріплено поняття “соціальний захист”, що включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також по старості та в ін. випадках, передбачених законом. Система соціального захисту в Україні містить елементи, що відповідають різним моделям і включає як державний соціальний захист, так і недержавне соціальне забезпечення. Державний соціальний захист охоплює загальну систему соціального захисту (загальнообов'язкове соціальне страхування та державну соціальну допомогу), спеціальний соціальний захист передбачений законодавством для таких категорій населення, як діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, ветерани війни, ветерани праці та ін.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні – це система гарантій і матеріального забезпечення для захисту громадян у таких життєвих ситуаціях, як хвороба, старість, безробіття, втрата годувальника або працездатності. Воно фінансується за рахунок страхових внесків роботодавців і громадян, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законодавством. Основними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування є пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, а також страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Додатковими можуть бути інші види страхування, передбачені законодавством України.

Державна соціальна допомога – це щомісячна фінансова підтримка від держави для громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, таких як низький дохід, ін-

валідність або відсутність права на пенсію. Її мета – забезпечити мінімальний життєвий рівень і допомогти у важких ситуаціях.

Таблиця 1

Моделі соціального захисту населення в країнах ЄС

Моделі	Основні риси	Принципи	Країни
Континентально-європейська (модель О. Бісмарка)	Головна роль держави у забезпеченні соціального захисту. Жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. Основа – соціальне страхування, що фінансується за рахунок внесків роботодавців і застрахованих працівників	Професійної солідарності – управління страховими фондами на паритетних засадах працівниками та роботодавцями, акумулювання соціальних внесків із заробітної плати, з яких здійснюються страхові виплати. Актуарної справедливості – величина страхових виплат залежить від величини страхових внесків. Наявні граничні рівні заробітної плати, вище за які соціальне страхування не є обов'язковим, або обмеження відрахувань	Німеччина, Франція
Ліберальна (англо-саксонська) (модель В. Бевериджа)	Фінансування соціальних виплат як за рахунок страхових внесків працівників і роботодавців, так і з державного бюджету. Досить низькі соціальні виплати, головна роль належить соціальній допомозі. Держава надає лише мінімальну допомогу для найбільш вразливих, більшість соціальних послуг надають приватні компанії або ринок	Загальність (універсальність) соціального захисту – поширення на всіх громадян, які потребують матеріальної допомоги. Одноманітність та уніфікація соціальних послуг і виплат – однакові розміри пенсій, допомоги й медичного обслуговування, а також умови їх надання. Розподільної справедливості – йдеться не про професійну, а про національну солідарність	Велика Британія, Ірландія
Скандинавська	Фінансування соціального захисту переважно за рахунок бюджету (оподаткування), певну роль відіграють страхові внески підприємців і працівників	Універсальність послуг (доступні всім громадянам), високий рівень соціальних виплат і податків, широкий спектр державних соціальних гарантій, притаманний суспільству добробуту	Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія
Південно-європейська модель (перехідна)	Рівень соціального захисту відносно низький, часто розглядається як завдання й турбота родичів і сім'ї	Асиметричність структури соціальних витрат. Так, в Італії більшу частку соціальних витрат становить пенсійне забезпечення, а на підтримку сім'ї, материнства та політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти	Італія, Іспанія, Греція, Португалія

Джерело: складено автором за [8].

Державну соціальну допомогу можуть отримати:

– малозабезпечені сім'ї, чий середньомісячний сукупний дохід нижчий за встановлений прожитковий мінімум для сім'ї;

- особи, які досягли пенсійного віку, але не мають достатнього страхового стажу для отримання пенсії за віком;
- особи з інвалідністю;
- особи, які потребують догляду;
- жінки у зв'язку з вагітністю та пологами і при народженні дитини;
- особи, які є опікунами дітей, над якими встановлено опіку або піклування.

Спеціальний соціальний захист стосується певних категорій громадян, які потребують особливої уваги та підтримки через специфічні життєві обставини: інвалідність, сирітство, втрату годувальника або конфлікти (ветерани війни або особи, які постраждали від Чорнобильської катастрофи). Цей захист передбачає надання допомоги (грошові виплати, пенсії, допомоги на дітей тощо), соціальних послуг (догляд за людьми похилого віку, інвалідами, сиротами та ін. вразливими групами), додаткових пільг і переваги (певним категоріям населення), а також забезпечення реалізації прав осіб у складних життєвих обставинах. Зокрема для:

- ветеранів війни – пільги на житло, комунальні послуги та медичне обслуговування;
- осіб з інвалідністю – пенсії, соціальні допомоги, реабілітаційні послуги;
- дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування – прийомні родини, державну підтримку та освітні можливості.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні – це система добровільних накопичень коштів у недержавних пенсійних фондах (страхових компаніях, банківських установах) для отримання додаткової пенсії. Кошти формуються за рахунок внесків учасників (або їхніх роботодавців), інвестуються фондом і в майбутньому виплачуються учаснику (або його спадкоємцям) у вигляді пенсійних виплат після досягнення пенсійного віку або настання інших подій, передбачених законом (визнання учасника особою з інвалідністю, критичного стану здоров'я, виїзду за кордон або смерті).

Додаткові гарантії та пільги, що надаються поза межами державного соціального захисту, – недержавні (корпоративні або приватні) виплати, послуги та пільги, які надаються працівникам або членам певних груп (наприклад, через професійні спілки, асоціації, корпоративні програми) у доповнення до тих, що гарантуються законодавством. Ці гарантії та пільги фінансуються підприємствами, роботодавцями, профспілками або страховими компаніями і призначені для покращення соціального захисту, утримання персоналу, створення кращих умов праці. Прикладами є корпоративні програми (надання приватних медичних страховок, додаткового пенсійного страхування, оплачуваних лікарняних понад норму, матеріальної допомоги), додаткові пільги для членів профспілок (оздоровлення, знижки на послуги, юридична допомога), окремі види добровільного страхування (життя, здоров'я або майна), які покривають ризики, що не входять до державного соціального захисту.

Управління соціальним захистом в Україні на державному рівні здійснює центральний орган виконавчої влади, який формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту, а на місцевому – структури, що відповідають за соціальний захист населення (департаменти або управління). Ці органи розробляють і впровад-

жують державну політику, надають соціальні виплати та послуги, а також допомагають громадянам у складних життєвих обставинах.

А. Агравал і М. Лемос [9] визначають державу, суспільство та ринок як основних акторів, що формують механізми управління. Ознакою публічного управління в демократичному суспільстві є формування механізмів управління “знизу догори”, на основі партнерських відносин між державою та суспільством за визначальної ролі громадськості. При цьому в суспільстві формуються різноманітні “центри впливу”, які можуть розглядатись як суб’єкти управління [10, с. 48].

Мультисуб’єктне управління найчастіше стосується системи багаторівневого управління, що полягає у формуванні та впровадженні політики шляхом співпраці між різними рівнями управління (національним, регіональним, місцевим) та суб’єктами, зокрема неурядовими організаціями. Термін “мультисуб’єктне управління” використовується для опису способу розподілу влади вертикально між рівнями управління та горизонтально між численними квазіурядовими й неурядовими організаціями та суб’єктами, які зацікавлені у політичних рішеннях і результатах [11]. Воно сприяє як вертикальній взаємодії між рівнями влади, так і горизонтальній співпраці між суб’єктами одного рівня та забезпечує більш інклюзивні, спільні та децентралізовані підходи. У широкому сенсі концепція мультисуб’єктного управління передбачає участь таких недержавних акторів, як соціальні партнери та громадянське суспільство, у прийнятті рішень на всіх рівнях управління. Ця модель створює умови для більш ефективної та адаптивної політики завдяки обміну ресурсами та досвідом, покращення надання послуг і сприяння інноваціям, але може створювати і проблеми, пов’язані з чіткістю та підзвітністю (табл. 2). Як наголошує А. Охріменко, “мультисуб’єктність в управлінні передбачає узгодження державного управління, ринкового саморегулювання та врахування інтересів суспільства” [12, с. 90].

В. Корженко та Л. Хашиєва характеризують як мультисуб’єктну європейську систему управління, оскільки “у процесі розробки загальноєвропейської політики прямо або опосередковано через процедури громадських консультацій беруть участь усі суспільні актори, які діють на європейському рівні: європейські владні інституції, органи державного управління та місцевого самоврядування країн – членів ЄС, представники приватної сфери та громадські організації” [15, с. 15]. Мультисуб’єктний підхід стосується участі та співпраці урядів і недержавних суб’єктів, що залучає до вирішення складних питань місцеві громади, неурядові організації, суб’єкти приватного сектору, академічні установи та ін.

С. Романюк концептуалізує рамки “полісуб’єктного управління” у соціальній сфері, де після кризових подій формуються нові моделі резильєнтності – трансформаційні, засновані на активній ролі локальних спільнот і недержавних акторів. Це доводить, що система соціального захисту має бути побудована не лише як державна, а як мережна, багаторівнева, з реальною участю громадянського суспільства в управлінні [16].

Інструментом пошуку спільних рішень та формування відповідального мультисуб’єктного управління є публічний (громадський) діалог (public dialogue) як постійна, структурована взаємодія між органами влади та організаціями громадян-

ського суспільства (представниками громадськості) для обговорення питань і прийняття рішень, що становлять спільний інтерес. Це процес рівноправної комунікації на місцевому, регіональному або державному рівнях, що дозволяє громадянам ділитися своїми поглядами, ставити запитання та глибше розуміти проблеми, для забезпечення більш обґрунтованого й інклюзивного процесу прийняття рішень, формування політики та стратегії.

Таблиця 2

**Основні характеристики, переваги та проблеми
мультисуб'єктного управління**

Характеристики, переваги та проблеми мультисуб'єктного управління	Зміст
Основні характеристики	Міжурядова співпраця, що передбачає взаємодію та координацію між національними, регіональними та місцевими органами влади для узгодження політики та обов'язків
	Горизонтальна співпраця, яка також стосується співпраці між установами одного рівня, такими як різні міністерства або муніципальні органи
	Залучення недержавних суб'єктів – охоплює участь неурядових зацікавлених сторін, таких як бізнес, громадянське суспільство та інші установи, у політичних процесах
	Спільне, а не ієрархічне, тобто що наголошує на механізмах співпраці та діалозі замість жорсткої ієрархії “зверху донизу”
Переваги	Покращення надання послуг: органи місцевого самоврядування можуть краще розуміти та задовольняти конкретні потреби громад, що призводить до більш ефективного та результативного надання державних послуг
	Кращий розподіл ресурсів, який може сприяти більш справедливому розподілу ресурсів і зменшенню регіональної нерівності
	Сприяння інноваціям, яке заохочує місцеві експерименти та надає можливості для вивчення й обміну передовим досвідом на різних рівнях управління
	Підвищена легітимність та ефективність: інклюзивні процеси можуть мати наслідком формування політики, що є більш легітимною та краще впроваджується, оскільки вона враховує різні точки зору
Проблеми	Відсутність прозорості: управління може бути менш прозорим і важче відстежуваним, ніж його традиційні структури
	Нечітка підзвітність, коли неформальний і мережевий характер деяких видів співпраці може зробити підзвітність нечіткою
	Потенціал складності: управління взаємодією між численними учасниками та рівнями може бути складним і важким для ефективної координації

Джерело: складено автором за [13; 14].

Головними аспектами публічного (громадського) діалогу є співпраця, залучення, обмін інформацією, пошук порозуміння та вплив на управління (табл. 3). Він передбачає обговорення таких конкретних, часто складних або суперечливих питань, як державна політика, що може допомогти зміцнити довіру та взаємну повагу між різними

групами. Публічний (громадський) діалог надає учасникам простір для дослідження та поглиблення свого розуміння, генерування креативних ідей і розвитку власних обґрунтованих думок. Водночас ідеї та погляди, отримані в результаті такого діалогу, мають на меті вплинути на майбутні рішення та стратегії.

Таблиця 3

Головні аспекти публічного (громадського) діалогу

Аспекти публічного (громадського) діалогу	Зміст
Співпраця	Взаємодія, за якої сторони (влада та громадськість) спілкуються у двосторонньому форматі, а не шляхом одностороннього інформування
Залучення	Залучення всіх зацікавлених сторін, незалежно від їхнього рівня або сфери діяльності
Обмін інформацією	Учасники обмінюються інформацією, що дозволяє краще зрозуміти різні точки зору та інтереси
Пошук порозуміння	Мета – досягнення взаєморозуміння та пошук спільних рішень, що враховують потреби різних груп суспільства
Вплив на управління	Допомагає формувати більш відповідальні підходи до управління та розвитку громад

Джерело: складено автором.

В Україні законодавчо унормовані та діють механізми соціального діалогу, що може розглядатись як частина публічного (громадського) діалогу. Згідно із Законом України “Про соціальний діалог в Україні”² (від 23.12.2010 р. № 2862-VI), він являє собою процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей і прийняття узгоджених рішень сторонами, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з питань формування та реалізації державної соціальної й економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. Цим законом визначені сторони соціального діалогу та їхні суб’єкти, рівні, форми й органи соціального діалогу (табл. 4), а також їхні завдання, функції та порядок утворення.

Через систему соціального діалогу соціальні партнери беруть участь в управлінні загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням. Згідно з Основами законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування³, управління страховими фондами здійснюється на паритетній основі державою та представниками суб’єктів соціального страхування.

У Резолюції про трипартизм і соціальний діалог, прийнятій на 90-й сесії Міжнародної конференції праці в червні 2002 р., зазначено, що соціальні партнери відкриті для діалогу і на місцях співпрацюють з неурядовими організаціями, які конструктивно поділяють ті самі цінності та цілі.

Генеральна конференція запропонувала Міжнародній організації праці забезпечити умови, щоб із тристоронніми учасниками проводилися консультації з питань відбору та

² Закон України “Про соціальний діалог в Україні” від 23.12.2010 р. № 2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>

³ Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

взаємовідносин з іншими організаціями громадянського суспільства, з якими МОП може здійснювати співробітництво. МОП визначила за доцільне залучити до сфери соціального діалогу більш широке коло учасників. У законодавчому плані в Україні немає обмежень для розвитку соціального діалогу на всіх рівнях.

Таблиця 4

Основні складові системи соціального діалогу в Україні

Основні складові системи соціального діалогу в Україні	Зміст
Принципи соціального діалогу	Законність і верховенство права
	Репрезентативність і правоможність сторін та їхніх представників
	Незалежність і рівноправність сторін
	Конструктивність і взаємодія
	Добровільність і прийняття реальних зобов'язань
	Взаємна повага та пошук компромісних рішень
	Обов'язковість розгляду пропозицій сторін
	Пріоритет узгоджувальних процедур
	Відкритість і гласність
	Обов'язковість дотримання досягнутих домовленостей
Відповідальність за виконання прийнятих зобов'язань	
Рівні соціального діалогу	Сторони соціального діалогу
Національний	Сторона роботодавців – всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців та їх об'єднання, що діють у кількох видах економічної діяльності, в певному виді економічної діяльності – об'єднання організацій роботодавців, створені за галузевою ознакою, що мають статус всеукраїнських
	Сторона органів виконавчої влади – Кабінет Міністрів України та / або центральні органи виконавчої влади
	Профспілкова сторона – всеукраїнські об'єднання професійних спілок, у певному виді економічної діяльності – всеукраїнські професійні спілки, створені за галузевою ознакою
Територіальний	Сторона роботодавців – організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці
	Сторона органів виконавчої влади – місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Стороною соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законодавством
	Профспілкова сторона – професійні спілки відповідного рівня та організації професійних спілок, їх об'єднань, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці
Локальний (на підприємстві, в установі, організації, з фізичною особою, яка використовує найману працю)	Сторона працівників – первинні профспілкові організації, а в разі їхньої відсутності – вільно обрані представники працівників
	Сторона роботодавця – роботодавець та / або уповноважені представники роботодавця
Форми соціального діалогу	Обмін інформацією для з'ясування позицій і пошуку компромісу
	Консультації для визначення та зближення позицій сторін
	Узгоджувальні процедури для врахування позицій сторін під час розроблення законодавчих і нормативних актів
	Колективні переговори з укладення колективних договорів і угод (генеральних, галузевих (міжгалузевих), територіальних)

Джерело: складено автором.

Суб'єкти публічного (громадського) діалогу можуть ефективно використовувати напрацьовані практики взаємодії соціальних партнерів, а також законодавчо унормовані принципи та форми соціального діалогу, такі як обмін інформацією, консультації та узгоджувальні процедури.

Таким чином, системи соціального захисту є критично важливим інструментом сучасної демократичної держави для подолання пастки бідності та зменшення нерівності доходів. Вони допомагають стабілізувати економіку під час криз, підтримують споживання, сприяють соціальній справедливості, рівній участі, зміцнюють соціальну згуртованість у суспільстві та є важливими для розвитку здатності країни реагувати на стихійні лиха й інші потрясіння.

Ознакою публічного управління в демократичному суспільстві є розвиток механізмів мультисуб'єктного управління, концепція якого передбачає узгодження державного управління, ринкового саморегулювання та врахування інтересів суспільства завдяки участі у процесі прийняття рішень на всіх рівнях управління таких недержавних акторів, як соціальні партнери і громадянське суспільство.

Інструментом пошуку спільних рішень і формування відповідального мультисуб'єктного управління є публічний (громадський) діалог – постійна структурована взаємодія між органами влади та організаціями громадянського суспільства (представниками громадськості) для обговорення питань і прийняття рішень, що становлять спільний інтерес. В Україні законодавчо унормовані та діють механізми соціального діалогу, що може розглядатись як частина публічного (громадського) діалогу. При цьому в законодавчому плані в Україні відсутні обмеження для розвитку соціального діалогу на всіх рівнях, а МОП визнає за доцільне залучення до сфери соціального діалогу більш широкого кола учасників.

З огляду на це, пріоритетними напрямками активізації публічного (громадського) діалогу та участі суб'єктів громадянського суспільства в формуванні та реалізації політики соціального захисту в Україні є розвиток мультисуб'єктного управління, залучення до сфери соціального діалогу більш широкого кола учасників, поширення використання у публічному (громадському) діалозі таких форм соціального діалогу, як обмін інформацією, консультації та узгоджувальні процедури. У контексті викладеної проблематики перспективи подальших розвідок охоплюватимуть дослідження проблематики функціонування мультисуб'єктного управління соціальним захистом в Україні та напрацювання алгоритмів ефективної участі в ньому суб'єктів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Esping-Andersen G. The three worlds of welfare capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990, 257 p.
2. Razavi S., Behrendt C., Nesterenko V., Orton I., Peyron Bista C., Ramos Chaves A., Schwarzer H., Stern-Plaza M., Wodsak V. Building universal social protection systems for all: What role for targeting? *Global Social Policy*. 2022. № 22 (3). P. 449–463. <https://doi.org/10.1177/14680181221121449>
3. Pouw N., Bender K. The poverty reduction effect of social protection: the pros and cons of a multidisciplinary approach. *The European Journal of Development Research*. 2022. № 34 (5). P. 2204–2223. <https://doi.org/10.1057/s41287-022-00505-5>
4. Dahl R.A., Tufte E. Size and Democracy. Stanford: Stanford University Press, 1973, 148 p.

5. Broadhurst K., Gray N. Understanding resilient places: Multi-level governance in times of crisis. *Local Economy*. 2022. № 37 (1-2). P. 84–103. <https://doi.org/10.1177/02690942221100101>
6. Giraudy A., Niedzwiecki S. Multi-level governance and subnational research: Similarities, differences, and knowledge accumulation in the study of territorial politics. *Regional & Federal Studies*. 2022. № 32 (3). P. 393–411. <https://doi.org/10.1080/13597566.2021.1941900>
7. Лібанова Е.М. Резильєнтність соціально-економічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 4 (58). С. 3–23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>
8. Рацюк А.С. Аналіз моделей соціального захисту населення у країнах-членах Європейського Союзу. IV Міжнар. наук.-метод. конф. “Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід” 24–26 жовтня 2013 р., м. Тернопіль. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя, 2013. С. 146–148.
9. Agrawal A., Lemos M.C. A Greener Revolution in the Making?: Environmental Governance in the 21st Century. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*. 2007. № 49 (5). P. 36–45. <https://doi.org/10.3200/ENVT.49.5.36-45>
10. Охріменко А.Г. Мультисуб'єктність управління національною туристичною системою. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 14. Част. 2. С. 48–52.
11. Cairney P., Heikkila T., Wood M. *Making Policy in a Complex World* (1 ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2019, 86 p. <https://doi.org/10.1017/9781108679053>
12. Охріменко А.Г. Вплив комунікативної парадигми на управління національною туристичною системою. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 4. С. 88–93.
13. *Making Decentralisation Work: A Handbook for Policy-Makers*. OECD Multi-level Governance Studies. Paris: OECD Publishing, 2019. <https://doi.org/10.1787/g2g9faa7-en>
14. *A Guide to Multi-level Governance*. For Local and Regional Public Authorities. Coopenergy Consortium. 2015. URL: <https://www.local2030.org/library/210/A-Guide-to-Multi-level-Governance-For-Local-and-Regional-Public-Authorities.pdf>
15. Корженко В., Хашиєва Л. Становлення концепції Governance у процесі формування сучасного європейського адміністративного простору. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 10–19.
16. Романюк С.А. Полісуб'єктне управління в умовах формування резильєнтного суспільства. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 4 (58). С. 95–112. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.095>

Надійшла 28.10.2025

Прорецензована 11.11.2025

Доопрацьована 17.11.2025

Прийнята до друку після доопрацювання 16.12.2025

Опублікована 30.12.2025

References

1. Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
2. Razavi, S., Behrendt, C., Nesterenko, V., Orton, I., Peyron Bista, C., Ramos Chaves, A., Schwarzer, H., Stern-Plaza, M., Wodsak, V. (2022). Building universal social protection systems for all: What role for targeting? *Global Social Policy*, 22 (3), 449-463. <https://doi.org/10.1177/14680181221121449>
3. Pouw, N., Bender, K. (2022) The poverty reduction effect of social protection: the pros and cons of a multidisciplinary approach. *The European Journal of Development Research*, 34 (5), 2204-2223. <https://doi.org/10.1057/s41287-022-00505-5>

4. Dahl, R.A., Tufte, E. (1973). *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
5. Broadhurst, K., Gray, N. (2022). Understanding resilient places: Multi-level governance in times of crisis. *Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 37 (1-2), 84-103. <https://doi.org/10.1177/02690942221100101>
6. Giraudy, A, Niedzwiecki, S. (2022). Multi-level governance and subnational research: Similarities, differences, and knowledge accumulation in the study of territorial politics. *Regional & Federal Studies*, 32 (3), 393-411. <https://doi.org/10.1080/13597566.2021.1941900>
7. Libanova, E. (2024). Resilience of the socio-economic system of Ukraine to the shocks caused by the war: specifics of formation and response. *Demografiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 4 (58), 3-23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>
8. Ratsiuk, A.S. (2013). Analysis of models of social protection of the population in the member states of the European Union. IV International Scientific and Methodological Conference "Economic Modeling: Problems, Trends, Experience" October 24-26, 2013, Ternopil (pp. 146-148). Ternopil: Ternopil Ivan Puluj National Technical University [in Ukrainian]
9. Agrawal, A., Lemos, M.C. (2007). A Greener Revolution in the Making?: Environmental Governance in the 21st Century. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 49 (5), 36-45. <https://doi.org/10.3200/ENVT.49.5.36-45>
10. Okhrimenko, A.G. (2017). Multi-subjectivity of management of the national tourism system. *Naukovi visnyk UzhNU. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of UzhNU. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 14 (2), 48-52 [in Ukrainian]
11. Cairney, P., Heikkila, T., Wood, M. (2019). *Making Policy in a Complex World* (1 ed.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108679053>
12. Okhrimenko, A.G. (2016). The influence of the communicative paradigm on the management of the national tourism system. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economics, Business and Management*, 4, 88-93 [in Ukrainian]
13. Making Decentralisation Work: A Handbook for Policy-Makers. OECD Multi-level Governance Studies. (2019). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/g2g9faa7-en>
14. A Guide to Multi-level Governance. For Local and Regional Public Authorities. (2015). Coopenergy Consortium. URL: <https://www.local2030.org/library/210/A-Guide-to-Multi-level-Governance-For-Local-and-Regional-Public-Authorities.pdf>
15. Korzhenko, V., Khashyieva, L. (2011). Formation of the concept of Governance in the process of forming a modern European administrative space. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 10-19 [in Ukrainian]
16. Romaniuk, S. (2024). Governance in the conditions of forming a resilient society. *Demografiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 4 (58), 95-112. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.095>

Received on October 28, 2025

Reviewed on November 11, 2025

Revised on November 17, 2025

Signed for printing after revision on December 16, 2025

Published on December 30, 2025